

हस्त्या" रघुः । श्वयवहारे, "स्मृतेः उपचारात् अन्या-
र्थदर्शनाच्च" श्व० भा० भूरिप्रयोगः अविग्रहशब्दे ४५ ।
पृष्ठे दर्शितः । ४ उक्तोच्चे पञ्चवर्णया शक्यार्थत्यागेनान्यार्थे
बोधने ईद्वयार्थवाक्येन सन्तोषकरणे च "उपचारपदं
न चेद्दिदमिति" कुमारः ७ धर्मानुष्ठानमात्रे "वैश्वानरोप-
चारश्च" "व्रतचर्योपचारश्च" मनुः । "प्रयुक्तपाणि-
पङ्क्त्योपचारौ" कुमा० । करणे घञ् । दपूजासाधने
द्रव्यभेदे "सन्मङ्गलोपचाराणां सैवादिरेचनाऽभवत्" रघुः
पूजाङ्गोपचाराश्च नानाविधाः तत्र सर्वोपचारमन्त्रास्तु
श्रीतारपूर्व्याः, कल्पयामि नमः इत्यन्ताः कार्याः ।
"सिद्धजामले" "श्रीतारश्च सुखे कृत्वा देयस्य भुवनेश्वरि !
कल्पयामि नमः पञ्चादुपचारेष्वयम् विधिरिति" इत्युपक्रमस्य
तन्त्रसारे "चतुःषष्ट्युपचाराः दर्शिताः यथा आ-
सेनारोपणम् १। सुगन्धितलाभ्यङ्गः २। मज्जनशालाप्रवे-
शनम् ३। मज्जनमणिपीठोपरिवेशनम् ४। दिव्यस्नानीय-
सुद्वर्तनम् ५। उष्णोदकस्नानम् ६। कनककलसस्थितस-
कलतीर्थाभिषेचनम् ७। धोतवस्त्रपरिमार्जनम् ८। अरुण-
दुकूलपरिधानम् ९। अरुणदुकूलोत्तरीयम् १०। आलेपमण्डप-
प्रवेशनम् ११। आलेपमणिपीठोपवेशनम् १२। चन्दनागु-
रुकुङ्कुमकर्पूरकस्तूरीरोचनादिव्यगन्धसर्वाङ्गातुलेपनम् १३।
केशभारस्य कालागुरुधूपमज्जिकामालतीजातीचम्पकाशो-
कशतपत्रपूगकहरीयुचागकल्लारयूथीसर्वर्तुकुसुममालाभूष-
णम् १४। भूषणमण्डपप्रवेशनम् १५। भूषणमणि-
पीठोपवेशनम् १६। नवमणिमुकुटम् १७। चन्द्रशक-
लम् १८। सीमन्तसिन्दूरम् १९। तिलकरत्नम् २०।
कालाञ्जनम् २१। कर्षपाभिर्युगलम् २२। नासाभर-
णम् २३। अधरयावकम् २४। प्रपदभूषणम् २५।
कनकचित्पपादुका २६। महापादका २७। सुक्तावलिः २८
एकावलिः २९। देवदन्तकः ३०। केयूरयुगलचतुष्ट-
यम् ३१। वलयवलिः ३२। उर्मिकावलिः ३३। का-
ञ्चिदाम ३४। कटीकलम् ३५। शोभाख्याभरणम् ३६। पाद-
कटकम् ३७। रत्ननूपुरम् ३८। पादाङ्गुलीयकम् ३९।
एककरे पाशः ४०। अन्यकरे अङ्गुशः ४१। पूर्णेषुचा-
पम् ४२। अपरकरे पुष्पवाणाः ४३। श्रीमन्मणिक्व-
पादुका ४४। स्वसमानवेशाभिरावृण्णदेवताभिः सह-
सिंहासनारोहणम् ४५। कामेश्वरपर्यङ्कीपवेशनम् ४६।
अमृताशनचक्रम् ४७। आचमनीयम् ४८। कर्पूर-
वटिका ४९। आनन्दोत्थासः ५०। सवित्रासहासः ५१।

मङ्गलारतिकम् ५२। श्वेतच्छत्रम् ५३। चासरयुग-
लम् ५४। दर्पणः ५५। तालवृत्तम् ५६। गन्धः ५७।
पुष्पम् ५८। धूपः ५९। दीपः ६०। नैवेद्यञ्च ६१।
एतानि कल्पयेत् एषामुपचाराणामभावे तन्मन्त्राज्याः ।
'तदुक्तं' नवरत्ने श्वरे । 'चतुःषष्ट्युपचाराणामभावे
तन्मन्त्रं जपेत् । तत्तदेव फलं विन्देत् साधकः स्थिर-
मानसः' । "आचमनीयं प्रदातव्यमपचारान्तरान्तरे" तन्त्रसा०
तानि च त्रीणि 'स्नाने वस्त्रे च नैवेद्ये दद्यादाचमनीयकम्'
नरसिंहपु० तेन चतुषष्टिपूरणम् । एतच्च श्रीविद्याप्रकरणी-
यत्वात्तद्विषयम् । अन्यत्र यथागमं कल्पनीयम् । यङ्गा-
चार्येण तु स्तोत्रच्छन्नेन अन्यविधाः चतुःषष्ट्युपचाराद-
र्शिता विस्तरभयाच्च ते दर्शितास्तत्स्तोत्रेऽवसेयाः ।
अथाष्टादशोपचाराः । "आसनम् १ स्नागतम् २ पादमर्चं ३
अर्घ्यम् ४ आचमनीयकम् ५ स्नानम् ६ वस्त्रो-
पवीतञ्च ७ भूषणानि च सर्वैः ८। गन्धम् ९ पुष्पम् १०
तथा धूपम् ११ दीपम् १२ अक्षतञ्च १३ तर्पणम् १४
माल्यानुवेपने चैव १५ १६ नमस्कारविसर्जने १७ १८ ।
अष्टादशोपचारैस्तु मन्त्री पूजां समाचरेत्" । अथ षोडशो-
पचाराः । "पादमर्च्यं तथाचामं स्नानं वसनभूषणे । गन्धं
पुष्पधूपदीपं नैवेद्याचमनान्ततः । ताम्बूलमर्चने स्तोत्रं
तर्पणञ्च नमस्क्रियाम् । प्रयोजयेत् प्रपूजायास्तुपचारांस्तु
षोडश" अथ दशोपचाराः । "पादमर्च्यं तथाचामो मधु-
पकीचमौ तथा । गन्धाद्योनिवेद्यान्ता उपचारा दश क्रमात् ।
अथ पञ्चोपचाराः । "गन्धपुष्पं तथा धूपं दीपं नैवेद्यमेव
च । अक्षतञ्च फलमासाद्य केवलं लभते भुवम्" तन्त्रसा०
विधानपा० विष्णुविषये अन्यविधा षोडशोपचारा
दर्शिताः ते च तत्तन्मन्त्रसंहिता मत्तुक्ततुलनादानादिप्र-
ज्ञेतौ २२८ पृष्ठे दर्शिताः । आ० त० "आसनं स्नागतं
पादमर्च्यं माचनीयकम् । मधुपकीचमं स्नानवसनाभर-
णानि च । गन्धपुष्पे धूपदीपौ नैवेद्यं वन्दनं तथा" एवं
षोडशोपचाराः पठिता शक्तिभेदात् भेद उच्येयः ।
तत्त्वावनादिकं यथा देयं तथोक्तं कालि० पु० "आसनं
प्रथमं दद्यात् पौष्पं दारवमेव वा" । (वाकारात् रज-
ताद्यासनम्) । "पादार्चमुदकं पादं केवलं तोयमेव तत् ।
तत्तैजसेन पात्रेण शङ्खेनाथ प्रदापयेत्" । (अर्घ्यमर्घ्यं शब्दे
उक्तम्) । 'उदकं दीयते यत्तु प्रथमं फेनवर्जितम् ।
आचमनाय देवेभ्यस्तदाचमनमिष्यते । तत्तैजसेन पात्रेण
शङ्खेनापि प्रदापयेत् । स्वर्णरत्नोदके स्नानं कर्पूराद्य